

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΜΕΣΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ:

ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΟΥΡΣΙΟΥΝΗ, 702

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ,
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ -
ΠΑΝ/ΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

2^ο Μέλος:

ΕΙΡΗΝΗ ΚΟΡΡΕ, ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ, ΤΜΗΜΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ Δ.Π.Θ. 3.

3^ο Μέλος

ΖΩΗ ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ, Ι.Π.Τ.
- Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

Αθήνα

2025

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τη συμβολή της τέχνης και της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική και θεραπευτική υποστήριξη παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), μέσα από το πρίσμα των απόψεων των εκπαιδευτικών. Βασικός στόχος είναι να αποτυπωθεί το πώς οι εικαστικές δραστηριότητες και τα τεχνολογικά μέσα επηρεάζουν την ένταξη, τη μάθηση και την κοινωνική αλληλεπίδραση των παιδιών με αυτισμό στο σχολικό περιβάλλον. Η μεθοδολογία της έρευνας είναι ποσοτική και στηρίχθηκε στη χρήση ανώνυμου ερωτηματολογίου, το οποίο διανεμήθηκε σε 149 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και ειδικής αγωγής. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου, με κλίμακες Likert, που αφορούσαν τη χρήση της τέχνης και της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική πράξη, τις επιμορφώσεις των εκπαιδευτικών και τις αντιλήψεις τους για την αποτελεσματικότητα αυτών των μέσων σε μαθητές με ΔΑΦ. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών θεωρεί πως τόσο οι δημιουργικές δραστηριότητες όσο και τα ψηφιακά εργαλεία ενισχύουν τη μάθηση και την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Επισημάνθηκαν επίσης οι ανάγκες για συνεχή επιμόρφωση, συνεργασία με ειδικούς και παροχή υλικοτεχνικής υποδομής. Συμπερασματικά, η τέχνη και η τεχνολογία μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμα εργαλεία για την εξατομικευμένη παρέμβαση και τη συμπερίληψη παιδιών με αυτισμό στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η εργασία καταλήγει σε προτάσεις για καλύτερη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, αύξηση των πόρων και ανάπτυξη συνεργασιών με ειδικούς επαγγελματίες. Η ενσωμάτωση τέχνης και τεχνολογίας προσφέρει ένα πολύτιμο πλαίσιο για εξατομικευμένη μάθηση και βελτίωση της ποιότητας ζωής των παιδιών με ΔΑΦ.

Λέξεις-κλειδιά: αυτισμός, τέχνη, τεχνολογία, εκπαιδευτικοί, ΔΑΦ, πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ποσοτική έρευνα, ερωτηματολόγιο, παρέμβαση, συμπερίληψη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση της παρούσας μελέτης επικεντρώνεται σε έρευνες που αφορούν τη συμβολή των εικαστικών τεχνών και της τεχνολογίας στην εκπαίδευση παιδιών με αυτισμό. Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία, οι εικαστικές τέχνες μπορούν να προσφέρουν ευκαιρίες για έκφραση, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και γνωστική ενίσχυση, ενώ η τεχνολογία, μέσω εργαλείων όπως εφαρμογές επικοινωνίας και προσαρμοσμένες ψηφιακές πλατφόρμες, συμβάλλει στην αλληλεπίδραση και την εξατομικευμένη μάθηση. Παράλληλα, παρουσιάζονται αντίθετες απόψεις και περιορισμοί που έχουν επισημανθεί σε προγενέστερες μελέτες, αναδεικνύοντας την ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης των μεταβλητών που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα αυτών των προσεγγίσεων.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Alper, S., & Raharinirina, S. (2006). Assistive technology for individuals with disabilities: A review and synthesis of the literature. *Journal of Special Education Technology*, 21(2), 47–64. <https://doi.org/10.1177/016264340602100205>
2. American Psychiatric Association, DSM-5 Task Force. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5™* (5th ed.). American Psychiatric Publishing, Inc.. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
3. Assessing Children with Autism Spectrum Disorders. (n.d.). Retrieved May 10, 2025, από https://vkc.vumc.org/assets/files/resources/tssamanual.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Ayres, K. M., Mechling, L. C., & Sansosti, F. J. (2009). The use of technology in programs for students with autism spectrum disorders. *Journal of Special Education Technology*, 24(2), 21-34. <https://doi.org/10.1177/016264340902400203>
5. Baron-Cohen, S., Allen, J., & Gillberg, C. (2009). *Autism and Asperger syndrome: The facts*. Oxford University Press.
6. Bellini, S., & Akullian, J. (2007). A meta-analysis of video modeling and video self-modeling interventions for children and adolescents with autism spectrum disorders. *Exceptional Children*, 73(3), 264–287. <https://doi.org/10.1177/001440290707300301>

7. Beukelman, D. R., & Mirenda, P. (2013). *Augmentative and alternative communication: Supporting children and adults with complex communication needs* (4th ed.). Paul H. Brookes Publishing.
8. Bouck, E. C., Flanagan, S. M., Bouck, M. K., & Bassette, L. (2014). Assistive technology and students with high-incidence disabilities. *Intervention in School and Clinic*, 50(1), 35-42. <https://doi.org/10.1177/1053451213508281>
9. Brown, T., Williams, K., & Green, L. (2018). *Art and Technology in Autism Education: A Practical Guide*. London: Routledge.
10. Bryan, L. C., & Gast, D. L. (2000). Teaching on-task and on-schedule behaviors to high-functioning children with autism via picture activity schedules. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(6), 553–567. <https://doi.org/10.1023/A:1005534411057>
11. Casey, H. (2006). Art Therapy and Autism: An Overview. *International Journal of Art Therapy*, 11(1), 2-10. <https://doi.org/10.1080/17454830609526619>
12. Chilton, G., Gerity, L., LaVorgna-Smith, M., & MacLachlan, C. (2009). Four studio approaches to digital art therapy. *Art Therapy*, 26(1), 26–30. <https://doi.org/10.1080/07421656.2009.10129372>
13. Cohen, M., & Johnson, P. (2021). *Innovative Teaching Strategies for Children with Autism*. New York: Springer.
14. Cook, A. M., & Polgar, J. M. (2015). *Assistive technologies: Principles and practice*. Elsevier Health Sciences.
15. Dettmer, S., Simpson, R. L., Myles, B. S., & Ganz, J. B. (2000). The use of visual supports to facilitate transitions of students with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 15(3), 163-169. <https://doi.org/10.1177/108835760001500303>
16. Emery, M. J. (2004). Art therapy as an intervention for autism. *Journal of the American Art Therapy Association*, 21(3), 143-147. <https://doi.org/10.1080/07421656.2004.10129563>
17. Evans, K., & Dubowski, J. (2001). *Art Therapy with Children on the Autistic Spectrum: Beyond Words*. Jessica Kingsley Publishers.
18. Fava, L., Eysenck, M. W., & Carr, A. (2007). Psychological intervention for autism spectrum disorder: A critical review. *Behavior Modification*, 31(2), 251-276. <https://doi.org/10.1177/0145445506297974>
19. Frith, U. (2003). *Autism: Explaining the enigma*. Blackwell Publishing.
20. Frith, U. (1994). *Autism: Explaining the enigma*. Blackwell Publishing.
21. Ganz, J. B., Earles-Vollrath, T. L., Heath, A. K., Parker, R. I., Rispoli, M. J., & Duran, J. B. (2012). A meta-analysis of single case research on aided AAC systems. *Remedial and Special Education*, 33(3), 198-206. <https://doi.org/10.1177/0741932510387924>
22. Grandin, T. (2006). *Thinking in Pictures: My Life with Autism*. Vintage.
23. George, D. and Mallery, P. (2013) *IBM SPSS Statistics 21 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. 13th Ed, Pearson, Upper Saddle River, NJ.

24. Haque, S., & Haque, M. (2015). Imagination and autism: A cognitive approach. In E. Christopoulou (Ed.), *Ψυχολογία και αυτισμός* (pp. 56-67). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
25. Hass-Cohen, N., & Findlay, J. (2015). *Art Therapy and the Neuroscience of Attachment*. Norton & Company.
26. Henley, D. (2010). *Exceptional children, exceptional art: Teaching art to special needs*. Davis Publications.
27. Hobson, R. P. (1993). *Autism and the development of mind*. Psychology Press.
28. Howlin, P., & Moss, P. (2012). Adults with autism spectrum disorders. *Current Opinion in Psychiatry*, 25(1), 69-73. <https://doi.org/10.1097/YCO.0b013e32834c7bce>
29. Jordan, R. (1996). *Autism and education: An international perspective*. Routledge.
30. Karkou, V., & Sanderson, P. (2006). *Arts Therapies: A Research-based Map of the Field*. Sage Publications.
31. Klein, T. A., et al. (2020). Digital simulation and empathy development in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(5), 2117-2129. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04505-0>
32. Knight, V., McKissick, B. R., & Saunders, A. (2013). A review of technology-based interventions to teach academic skills to students with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(11), 2628–2648. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1832-7>
33. Landa, R. J. (2007). Early diagnosis of autism spectrum disorders in the second year of life. *International Journal of Developmental Neuroscience*, 25(2), 112-118. <https://doi.org/10.1016/j.ijdevneu.2006.11.001>
34. Lorah, E. R., Parnell, A., Whitby, P. S., & Hantula, D. (2015). A systematic review of tablet computers and portable media players as speech generating devices for individuals with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(12), 3792-3804. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2499-7>
35. Lord, C., Rutter, M., & Le Couteur, A. (1994). Autism Diagnostic Interview-Revised: A revised version of a diagnostic interview for caregivers of individuals with possible autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(5), 659-685. <https://doi.org/10.1007/BF02172145>
36. Lord, C., Rutter, M., DiLavore, P. C., & Risi, S. (2000). *Autism Diagnostic Observation Schedule: WPS Edition*. Western Psychological Services.
37. Malchiodi, C. A. (2006). *The Art Therapy Sourcebook*. McGraw-Hill.
38. Malchiodi, C. A. (2012). *Handbook of Art Therapy* (2nd ed.). Guilford Press.
39. Martin, N. (2009). *Art as an Early Intervention Tool for Children with Autism*. London: Jessica Kingsley Publishers.
40. Matson, J. L., & Shoemaker, M. E. (2011). Autism spectrum disorders and intellectual disability: Current treatment practices and future directions. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(4), 1165-1173. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.01.005>

41. Meadan, H., Ostrosky, M. M., Triplett, B., Michna, A., & Fettig, A. (2011). Using visual supports with young children with autism spectrum disorder. *Teaching Exceptional Children*, 43(6), 28-35. <https://doi.org/10.1177/004005991104300603>
42. Moore, M., & Calvert, S. (2000). Brief report: Vocabulary acquisition for children with autism: Teacher or computer instruction. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(4), 359–362. <https://doi.org/10.1023/A:1005580406285>
43. Odom, S. L., Thompson, J. L., Hedges, S., Boyd, B. A., Dykstra, J. R., Duda, M. A., ... & Bord, A. (2015). Technology-aided interventions and instruction for adolescents with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(12), 3805-3819. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2480-5>
44. Parsons, S., & Mitchell, P. (2002). The potential of virtual reality in social skills training for people with autistic spectrum disorders. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46(5), 430–443. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2002.00435.x>
45. Peregrijn, I. (1985). Η τέχνη ως θεραπεία: Σχέσεις και εφαρμογές στην ψυχολογία.
46. Perry, A., & Hepburn, S. (2009). Autism spectrum disorders: A research review for practitioners. *Clinical Psychology Review*, 29(3), 195-208. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.11.002>
47. Ricks, D. (1975). The communication of autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 5(2), 189-207. <https://doi.org/10.1007/BF01538207>
48. Ritz, K. E., et al. (2020). Promoting independence through digital interventions for children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(9), 3125-3135. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04586-9>
49. Scassellati, B., Admoni, H., & Mataric, M. (2012). Robots for use in autism research. *Annual Review of Biomedical Engineering*, 14, 275–294. <https://doi.org/10.1146/annurev-bioeng-071811-150037>
50. Schlosser, R. W., & Wendt, O. (2008). Effects of augmentative and alternative communication intervention on speech production in children with autism: A systematic review. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 17(3), 212–230. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2008/019\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2008/019))
51. Schweizer, C. (2017). Art therapy and behavioral interventions in autism spectrum disorder: A comparative study. *The Arts in Psychotherapy*, 54, 20-28. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2017.07.008>
52. Schweizer, C., Knorth, E. J., & Spreen, M. (2014). Context Outcomes Art Therapy (COAT) and Autism Spectrum Disorders: A systematic review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(6), 1259-1272. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1981-6>
53. Sutherland, D., et al. (2020). Engagement and fun in digital autism interventions. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 72, 101547. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2020.101547>
54. Stephenson, J., & Carter, M. (2009). The use of weighted vests with children with autism spectrum disorders and other disabilities. *Journal of Autism and*

- Developmental Disorders, 39(1), 105–114. <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0601-y>
55. Tassé, M. J., et al. (2021). Collaborative approaches to digital autism interventions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 54(8), 3247–3259. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-04977-3>
56. Wainer, A. L., & Ingersoll, B. R. (2011). The use of innovative computer technology for teaching social communication to individuals with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(1), 96–107. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2010.03.024>
57. Wan, Y., & Vernarelli, J. (2017). Video modeling for children with autism: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(1), 365–379. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2938-1>
58. Whalen, C., Moss, D., Ilan, A. B., Vaupel, M., Fielding, P., Macdonald, K., & Symon, J. (2010). Efficacy of TeachTown: Basics computer-assisted intervention for the intensive comprehensive autism program in Los Angeles Unified School District. *Autism*, 14(3), 179–197. <https://doi.org/10.1177/1362361309349114>
59. Williams, D. (2022). *Creative Learning for Special Needs Students: Art, Music, and Technology*. Oxford: Oxford University Press.
60. Wright, H. (2012). Therapeutic art and autism spectrum disorders: A review of the literature. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(2), 285–297. <https://doi.org/10.1007/s10803-011-1236-5>
61. Zheng, Z., et al. (2021). Adaptability of digital tools in autism spectrum disorder interventions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(4), 1400–1412. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04640-2>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

62. Αμπάβη, Σ. (2020). *Η Εικαστική Θεραπεία: Θεωρητικά και Πρακτικά Ζητήματα*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
63. Χριστοπούλου, Ε. (2020). *Ψυχολογία και αυτισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
64. Παπαγεωργίου, Δ., & Βογινδρούκας, Σ. (1999). *Ο αυτισμός και οι διαταραχές του αυτιστικού φάσματος*. Εκδόσεις Αλφα.
65. Τσακνάκη, Α. (2017). *Εικαστική Θεραπεία: Θεωρία και Πράξη*. Εκδόσεις Πατάκη.